

indicates world view of its inhabitants: horizontal lines in design as wall-paintings, multicolored flower ornaments in artistic and decorative design of the interior.

REFERENCES

1. Antonovych B. A. Dekoratyvno-prykladne mystetstvo / B. A. Antonovych, R. V. Zaharchyuk-Chyughai, M. B. Stankevych. – Lviv : Svit, 1992. – 272 s.
2. Vysotskyi O. Y. Istoriya ukrainskoyi kultury: navchalnyi posibnyk / O.Y. Vysotskyi. – D. : NMetAU, 2009. – 130 s.
3. Danylyuk A. G. Ukrains'ka hata / A. G. Danylyuk. – K. : Naukova dumka, 1991. – 110 s.
4. Kvitka-Osnov'yanenko G. F. Schyra l'ubov // G. F. Kvitka-Osnov'yanenko. Tvory: V 2 tomah. – K. : Dnipro, 1978. – Т. 1. – S. 331 – 383.
5. Kvitka-Osnov'yanenko G. F. Ot tobi i skarb // G. F. Kvitka-Osnov'yanenko. Tvory: V 2 tomah. – K. : Dnipro, 1978. – Т. 1. – S. 206 – 232.
6. Naulko V. I. Kultura I pobut naselennia Ukrainy: navchalnyi posibnyk / V. I. Naulko. – 2 vyd. – K. : Lybid', 1993. – 288 s.
7. Ponomar'ov A. P. Ukrains'ka mynuvschyna: il'ustrovanyi etnografichniy dovidyk / A. P. Ponomar'ov. – 2 vyd. – K. : Lybid', 1994. – 256 s.

УДК 728.61:7.04[-029:9] (477.63)

РУШНИК ЯК ЕЛЕМЕНТ ДЕКОРАТИВНО-ХУДОЖНЬОГО ОЗДОБЛЕННЯ ОСЕЛІ НА КАТЕРИНОСЛАВЩИНІ

Г. І. Лисенко, к. і. н., доц., Д. Макогнова, студ.

Ключові слова: *оберіг, вишивка, катеринославський рушник, етнографічна колекція, Дніпропетровський історичний музей, орнамент*

Постановка проблеми. Одним із найважливіших українських святих оберегів поряд із вінком, витинанкою, хрестом, рослинами, писанкою, хлібом, водою, вишиванкою тощо є рушник. Написана у 1958 р. «Пісня про рушник» (слова Андрія Малишка, музика Платона Майбороди) швидко стала українською народною піснею, оскільки в ній відбилосся шанобливе ставлення сина до своєї матері та віра в захисну силу вишитого нею рушника. Для українців рушник виступає оберегом, з яким людина живе від народження і до останнього шляху. До того ж сама прямокутна форма рушника символізує дорогу, зокрема, життєву дорогу людини. Рушник захищав українця не тільки в дорозі, а й у власній домівці, оберігаючи родинний затишок, домочадців та їхню оселю від злих сил. На думку авторів статті, у сучасний доленосний період важливо і корисно згадати про давні українські обереги, які захищали оселю наших пращурів і надавали їм сили на боротьбу з ворогами.

Аналіз публікацій. Завдячуючи багатій етнографічній колекції (зокрема, народної вишивки), зібраній зусиллями Д. І. Яворницького у місцевому історичному музеї, було проведено чимало досліджень особливостей катеринославської (і не тільки) вишивки, зокрема на рушниках [1 – 4]. Зібрання музею значно поповнилося в 1904 – 1905 рр., коли за ініціативи Яворницького було здійснено етнографічну експедицію для збирання пам'яток у Катеринославській губернії. Харківський етнограф В. О. Бабенко взяв у ній активну участь, зібрав для музею цінний матеріал і опублікував свої дослідження. Тоді ж, на ознаменування століття місцевої духовної семінарії, з благословення єпископа Таганрозького і Катеринославського Симеона, Яворницький обстежив губернські церкви з метою створення в музеї церковного відділу. Як наслідок цієї діяльності – музей збагатився не тільки давніми сакральними предметами, а й великою кількістю побутових предметів, зокрема, рушниками. До музею також потрапили зразки вишивки, зібрані приватними колекціонерами, такими як О. Г. Сластіон. Видатний український живописець, товариш Дмитра Яворницького, Сластіон збирав етнографічні матеріали, але з часом, опинившись у скрутному становищі, М. О. Сластіон продав свою колекцію в Катеринославський музей дешевше справжньої ціни, мовляв, тільки у Д. І. Яворницького вони і збережуться. Першу спробу систематизувати етнографічне зібрання Катеринославського – Дніпропетровського музею (в тому числі й колекцію рушників) зробив відомий український вчений В. Г. Кравченко, який працював у

музеї в 1932 – 1933 рр. і підготував рукописний каталог [5]. Звичайно, багато уваги вивченню колекції катеринославських рушників присвятили співробітники музею [5].

Мега статті – дослідити регіональні особливості катеринославської вишивки, представлені на рушниках із колекції Дніпропетровського історичного музею.

Виклад матеріалу. Історія вишивки на українських землях сягає глибокої давнини, і, незважаючи на доступність для досліджень зразків вишивки лише останніх кількох століть, елементи візерунку на них збігаються з декоративними елементами, зокрема, гончарних виробів трипільців. Інтер'єр традиційної української оселі традиційно оздоблювався настінним розписом, домотканими доріжками, килимами і, звичайно, рушниками. Саме українська жінка намагалася прикрасити свою оселю і тим самим вносила в прикрашання житла суто жіноче начало. Воно виявлялося і в техніці оздоблення, і в орнаментативності, і в символіці орнаменту – вишивки чи розпису. Насамперед, для нашої області найхарактернішими декоративно-художніми видами оздоблення житла були петриківський розпис та вишивка. Вишивки, передаючи характерні ознаки місцевості, різняться між собою орнаментом, технікою виконання і гамою квітів [1]. За мотивами орнаменти вишивок поділяються на три групи: геометричні (абстрактні), рослинні, зооморфні (тварини). У південних областях України техніка вишивки має багато спільного з устояними формами центральних районів, однак їй властиві і цілком своєрідні поліхромні орнаменти, виконувані напівхрестиком або хрестиком [1]. Хоча в Україні вишивкою прикрашали серветки, наволочки, фіранки (занавіски), жіночий і чоловічий одяг, особлива увага приділялася саме рушникам – давнім талісманам будинку і родини.

У колекції Дніпропетровського історичного музею містяться рушники середини XVIII – кінця XIX століття (близько 80). Майже усі рушники мають рамку по низу і з боків, а іноді угорі; рамка виконувалась у вигляді хвилястих чи ламаних смуг, в'юнка чи інших рослин, геометричних фігур, птахів тощо. На одному катеринославському рушнику (с. Кобиляки), що зберігається в музеї, рамка вишита не тільки по периметру, але й у центрі. «Нижній світ» представлений широкою смугою квітів, над яким вишите дерево із великими красивими квітами на гілках. Вище – фігурка птаха у польоті, над яким – своєрідний дах із гілок. На іншому рушнику (с. Покровське) вишите пишне дерево життя, яке складається із чотирьох ярусів: від нижнього дерева з могутнім корінням і овальним елементом до верхнього дерева із птахами угорі. На Катеринославщині досить часто на рушниках вишивали двоголавих орлів, включаючи їх в композицію поряд із світовим деревом [3]. Існує думка, що геральдичний двоголовий орел тотожний дуже давньому міфологічному образу – космогонічному персонажу, якого вважали творцем землі, дерев, людей. Можливо, тому цей образ так поширений у вишивці, а також цим пояснюється оточення двоголових орлів на рушниках із колекції музею зорями космічних істот. Найцікавіший із них має реалістичне зображення на тулубі орла пташиного ембріона в яйці [5].

Жінки дуже часто вишивали пташок як символи щасливого подружнього життя на весільних рушниках. На одному рушнику середини XIX століття дві пташки сидять на гілках пишого світового дерева, а одна парить над ним. Цікава деталь – на одному кінці рушника птахи з гілочками у дзьобах, а на другому – без них. Можливо, таким чином були відмічені кінці рушника – жіночий та чоловічий [3]. На іншому катеринославському рушнику над світовим деревом вишиті по два півні з такими розкішними хвостами, що їх легко можна прийняти за павичів. Інколи майстрині вишивали кілька дерев життя, розташовуючи їх по три на кожному кінці рушника – два внизу, а одне по центру угорі. Праворуч та ліворуч від верхнього дерева вишивали хрест із колами на вершинах – цей елемент зустрічається і на інших вишивках досить часто. Взагалі, найчастішим сюжетом катеринославських рушників було світове дерево, образ якого з епохи бронзи до сьогодення символізує космічний простір та упорядкованість людського життя [3]. Мотиви дерева набули у народній вишивці різних форм, інколи навіть антропоморфних рис. Так, на одному рушнику середини XIX століття, розшитому червоною, жовтою, сірою заполоччю, зображено дерева, оточені прямими хрестами, зорями, знаками зерна, паростками. В інших композиціях образ дерева світового поєднується із зображенням жінки (Богині) з піднятими догори руками (можливо, це було зображення язичницької Великої Матері природи) та двоголового орла [5].

Звичайно, вишивальниці XVIII – XIX століть навряд чи вкладали у своє шитво первісний зміст старовинних символів, а просто вишивали за старими зразками стародавні мотиви, що передавали міфологічні уявлення наших далеких предків [5]. Із цими давніми знаками була пов'язана віра в захист від ворожих сил, багаті врожаї, в численних нащадків, добробут, щастя,

мир і злагоду. Сучасні дослідники української вишивки завдяки Д. І. Яворницькому мають можливість побачити чудові зразки справді народної вишивки та традиційні сакральні сюжети, які оберігали наших пращурів і, будемо сподіватися, збережуть і нас [3].

Висновок. Вишиті здебільшого червоними і чорними нитками, візерунки на рушниках традиційно означали переплетені в людському житті радісні й сумні моменти: «і дитинство, й розлука, і вірна любов». Історичні зміни в житті людей не могли не відбитися на основному способі декору власної оселі – вишивці, зокрема на рушниках. Вона зазнала складних еволюційних перетворень. Вишивка Катеринославщини являє собою складне поєднання багатьох чинників, пов'язаних з етнічними традиціями народів, що проживали на цих землях.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. **Борейко А.** Історія української вишивки / А. Борейко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gdz4you.com/prezentacii/prezentacii-drugie/10983-prezentaciya-na-temu-istoriya-ukrayinskoyi-vyshyvky.html>
2. **Кара-Васильєва Т.** Українська вишивка / Т. Кара-Васильєва, А. Чорноморець. – 2-ге вид. – К. : Либідь, 2005. – 160 с.
3. **Подосинова М. А.** Народна вишивка Катеринославщини в зібранні Д. І. Яворницького / М. А. Подосинова // Роль музеїв у культурному просторі України й світу: стан, проблеми, перспективи розвитку музейної галузі. (Зб. матер. загальноукр. наук. конф. з проблем музеєзнавства, присвяч. 160-річчю заснування Дніпропетр. істор. музею ім. Д. І. Яворницького) Вип. 11. — Д. : Арт-ПРЕС, 2009. – 608 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://museum.dp.ua/article0407.html>
4. Скарби Дніпропетровського історичного музею ім. Д. І. Яворницького / Альбом.– Д. : Арт-ПРЕС, 2005. – 320 с.
5. **Фоменко І.** Символіка українського рушника / І. Фоменко // Народне мистецтво. – 1999. – № 3–4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ridnamoda.com.ua/?p=1141>

SUMMARY

Problem statement. For Ukrainian the towel stands the talisman with which a man lives from the birth to the last way. By the rectangular shape the towel symbolizes the way, including the way of human life. The towel defended Ukrainian not only in the way, but in their own home, protecting family comfort, household and their homes from evil forces. According to the authors of the article, during the present fateful period it is important and useful to recall the old Ukrainian charms that protected the habitation of our ancestors and gave them the strength to fight enemies.

The analysis of recent research. Thanks to a rich ethnographic collection (including embroidery), collected by D. Yavornytsky's efforts in a local historical museum, it was done a lot of research of Katerynoslav (and more) embroidery, especially on towels [1 – 4]. Of course, much attention is devoted to the collection of Yekaterinoslav towels by the museum staff [5].

The purpose of the article is to investigate regional differences of Katerynoslav embroidery on towels provided from the collection of the Dnepropetrovsk Historical Museum.

The conclusions. Historical changes in people's lives could not affect the main way of home decoration – embroidery on towels in particular. It suffered a complex evolutionary change. Embroidery in Katerynoslav province was a complex combination of many factors related to ethnic traditions of peoples living on these lands.

REFERENCES

1. Borejko A. Istoriya ukrayins`koyi vyshyvky [History of Ukrainian embroidery] / A. Borejko [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://gdz4you.com/prezentacii/prezentacii-drugie/10983-prezentaciya-na-temu-istoriya-ukrayinskoyi-vyshyvky.html>
2. Kara-Vasyly`yeva T., Chornomorecz` A. Ukrayins`ka vyshyvka [Ukrainian embroidery]/ T. Kara-Vasyly`yeva, A. Chornomorecz`. – 2-ge vyd. – K. : Lybid`, 2005. – 160 p.
3. Podosynova M. A. Narodna vyshyvka Katerynoslavshhyny v zibranni D. I. Yavornycz`kogo [Katerinoslavshchina embroidery in the D. Yavornytsky's collection] / M. A. Podosynova // Rol`

muzeyiv u kul'turnomu prostori Ukrainy j svitu: stan, problemy, perspektyvy rozvytku muzejnoyi galuzi. (Zbirnyk materialiv zagal'noukrayins'koyi naukovoyi konferenciyi z problem muzeyeznavstva, prysvyachenoyi 160-richchyu zasnuvannya Dnipropetrovs'kogo istorychnogo muzeyu im. D. I. Yavorncz'kogo) Vyp. 11. – D. : Art-PRES, 2009. – 608 s. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://museum.dp.ua/article0407.html>

4. Skarby Dnipropetrovs'kogo istorychnogo muzeyu im. D. I. Yavorny'cz'kogo [Treasures of Dnipropetrovsk Historical Museum of D. Yavornytsky] / Al'bom. – D.: Art-PRES, 2005. – 320 p.

5. Fomenko I. Symvolika ukrayins'kogo rushnyka [The symbolism of Ukrainian towel] / I. Fomenko // Narodne mystecztvo. – 1999. – № 3 – 4. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ridnamoda.com.ua/?p=1141>

УДК 908:721

ВЗІРЕЦЬ РЕНЕСАНСУ В ДНІПРОПЕТРОВСЬКУ (БУДИНОК АНДЕРЕГГА)

Н. Г. Омелян-Скурта, асист., Д. Провіз, студ., Р. Чуднівцев, студ.

Ключові слова: *ренесанс, архітектура міста, історичні будівлі, архітектурні особливості, скульптура, композиція міста, повітове земство, модерн, реставрація*

Постановка проблеми. Знайомлячись з архітектурою міста, студент-архітектор спостерігає занедбаність історичних будівель. Причина – недостатня увага до збереження історичної архітектурної спадщини Дніпропетровська і, як наслідок, – втрата будівель. Це спричинює порушення цілісності композиції міста.

Мета статті – дослідити історичне значення будинку та його архітектурні особливості в контексті архітектурно-історичної спадщини Дніпропетровська. Для досягнення окресленої мети поставимо такі **завдання**: розглянути історію зведення та соціальне призначення будівлі; проаналізувати індивідуальність та унікальність будинку як архітектурного об'єкта; визначити статус будівлі в архітектурі сучасного міста.

Виклад основного матеріалу. У Дніпропетровську є багато споруд, які не тільки мають свою історію та функціональне призначення, а й цікаві архітектурні особливості. Однією з таких будівель є маєток Фердинанда Андерегга, зведений у стилі Ренесанс.

Особливість цього напрямку – надання формам античної архітектури, наприклад, симетрії, про що наочно свідчать випадково збережені зразки давньоримської архітектури. Складна пропорція середньовічних будівель змінюється впорядкованим розташуванням колон, пілястр і одвірків, на зміну несиметричним контурам приходять півколо арки, півсфера купола, ніші. Архітектура знову стає ордерною (втрачена в архітектурі Візантійської імперії), як то було в добу античності. Першим представником цього напрямку можна назвати Філіппо Брунеллескі, котрий працював у Флоренції (Тоскана), де розпочався процес відродження античності. Потім він поширився в інші італійські міста, а також у країни за Альпами – Францію, Німеччину, Англію, Польщу та на частину України, яка була в її складі.

Ренесанс в Україні як стиль поширився досить вчасно. Ренесансна архітектура більше відповідала давнім українським традиціям старої доби.

Розширився діапазон скульптури: вона тісно перепліталася з тектонікою будівель, тобто об'єктною та рельєфною архітектурно-декоративною пластикою; паралельно розвивалася скульптура орнаментально-декоративна, сакральна й світська.

Водночас з архітектурно-монументальним будівництвом набула розвитку монументальна пластика – екстер'єри й інтер'єри церков, костелів, громадських, міщанських будівель. Створювалися численні високохудожні архітектурно-скульптурні об'єкти. Скульптурне оздоблення в будівлях – переважно фігурально-орнаментальне завершення фасадів аттиками, сюжетними рельєфними вставками, фігурами в нішах.

Взірцями ренесансу у Дніпропетровську є Дніпропетровський коледж культури і мистецтв (архітектор Д. С. Скоробагатов) (рис. 1); будинок Андерегга (архітектор невідомий) (рис. 2).